

Н.М. БОНДАРЕНКО*

Дніпровський національний університет ім. Олесь Гончара, м. Дніпро Україна

О.А. КРИЖАНОВСЬКА**

Дніпровський національний університет ім. Олесь Гончара, м. Дніпро Україна

Професійні цінності та етика як фактор підвищення довіри до професії бухгалтера

Бухгалтерський облік є однією з основ сучасного світу і бізнесу, а бухгалтер – фахівець, рівень професіоналізму якого має бути бездоганним. Сьогодні в Україні спостерігається «криза довіри» до професії бухгалтера, викликана насамперед порушеннями фахівцями етичних норм і зневагою професійними цінностями. Поглиблюють проблеми і самі користувачі професійних послуг, які намагаються вплинути на бухгалтера, задовольняючи свої інтереси на шкоду іншим суб'єктам. Метою статті є обґрунтування значущості дотримання бухгалтерами основних етичних принципів поведінки для відновлення довіри користувачів до даних обліку і звітності, виявлення причин порушення бухгалтерами кодексу етики та окреслення основних напрямків діяльності професійного співтовариства, держави і самих бухгалтерів задля усунення виявлених проблем. Визначено, що дотримання бухгалтерами основних етичних принципів сприяє: формуванню професійних цінностей і освоєнню концептуальної моделі поведінки бухгалтера на всіх рівнях навчання (середня професійна, вища, додаткова освіта, підвищення кваліфікації); впровадженню національного кодексу етики професійних бухгалтерів шляхом його адаптації до української практики, внутрішніх кодексів етики професійних організацій або бухгалтерських служб; створенню механізму виявлення неетичної поведінки бухгалтерів і впровадженню дієвої системи санкцій за порушення кодексу етики. Проте, описані у статті шляхи вирішення проблем не приведуть до їх повного усунення, допоки не буде здійснюватися комплексна робота по забезпеченню дотримання норм кодексу етики – з боку професійної спільноти, з боку держави, і, що не менш важливо – внутрішня, особистісна робота самого бухгалтера. Більшість зусиль буде безплідною допоки користувачі бухгалтерських послуг – роботодавці та клієнти, а також громадськість в цілому, не почнуть пред'являти реальні вимоги до етичної поведінки бухгалтерів.

Ключові слова: бухгалтер, професійна етика, криза довіри, кодекс етики бухгалтерів, професійні цінності, бухгалтерський облік.

DOI [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-4\(90\)-10-16](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-4(90)-10-16)

N.M. BONDARENKO

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

O.A. KRYZHANOVSKA

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

Professional Values and Ethics as a Factor of Increasing Trust in the Profession of the Accountant

Accounting is one of the foundations of the business in modern world and an accountant is a specialist whose level of professionalism must be impeccable. Today in Ukraine there is a “crisis of confidence” in the profession of an accountant, caused primarily by violations of ethical standards by specialists and neglect of professional values. The problem is aggravated by the users of accounting services themselves, who try to influence the accountant, satisfying their interests at the expense of others. The purpose of the article is to substantiate the importance of compliance with the basic ethical principles of behavior by accountants in order to restore user confidence in accounting and reporting data, identify the reasons for violation of the code of ethics by accountants and determine the main directions of work of the professional community, the state and the accountants to eliminate the identified problems. It has been determined

* **Бондаренко Наталія Миколаївна**, доцент кафедри статистики, обліку та економічної інформатики Дніпровського національного університету імені Олесь Гончара (м. Дніпро), кандидат економічних наук, доцент. ORCID 0000-0003-4733-8159

** **Крижановська Ольга Анатоліївна**, студентка Дніпровського національного університету імені Олесь Гончара (м. Дніпро). ORCID 0000-0002-7129-9850

that compliance with the basic ethical principles by accountants contributes to: the formation of professional values and the development of a conceptual model of accountant behavior at all levels of education (secondary vocational, higher, additional education, advanced training); the implementation of the national code of ethics for professional accountants by adapting it to Ukrainian practice, internal codes of ethics of professional organizations or accounting services; the creating a mechanism for identifying unethical behavior of accountants and introducing an effective system of sanctions for violation of the code of ethics. However, the ways of solving the problems described in the article will give a positive result if the comprehensive work is carried out to ensure compliance with the norms of the code of ethics – from the professional community, the state and the accountants. Most efforts will be fruitless until users of accounting services – employers and clients, as well as the public – begin to place real demands on the ethical behavior of accountants.

Keywords: accountant, professional ethics, crisis of confidence, code of ethics for accountants, professional values, accounting.

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік є однією з основ сучасного світу і бізнесу. За кожною успішною компанією стоїть кваліфікований бухгалтер, який розуміє, як використовувати свої знання з фінансів, математики, статистики та економіки для розвитку бізнесу. Бухгалтерський облік – це набагато більше, ніж просто цифри. Зокрема, він виконує ряд важливих функцій, які дозволяють раціоналізувати процес прийняття управлінських рішень. Бухгалтер – одна з найдавніших та найбезпечніших професій, яку часто називають «роботою на все життя». Тому успішний бухгалтер – це той працівник, дії якого відповідають найвищому рівню професіоналізму протягом всього періоду кар'єри без права на помилку. Однак, на сучасному етапі розвитку економіки України спостерігається «криза довіри» до професії бухгалтера, яка викликана насамперед порушеннями фахівцями етичних норм і зневажання професійними цінностями. Відтак актуальним є дослідження питання дотримання бухгалтерами етичних норм та професійних цінностей як фактора підвищення довіри до якості даних бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти взаємозв'язку етичної та професійної поведінки бухгалтера з достовірністю даних бухгалтерського обліку розкриваються вітчизняними та зарубіжними науковцями. Зокрема, етичні координати професії бухгалтера та аудитора у своїх роботах досліджував А. Шапошніков [1]. І. Когут (*I. Kogut*) [2] та С. Безручук [3] у своїх працях розглядали якість фінансової звітності через призму професійної етики бухгалтера. Етичні аспекти професійної діяльності бухгалтера досліджували Ю. Романченко та М. Єрмолаєва [4]. З. Мокринська [5] вивчала проблеми етики бухгалтера. С. Флорін (*S. Florin*) [6] вивчав творчий бухгалтерський облік за допомогою політики та варіантів бухгалтерського обліку. О. Лугова [7] та І. Замула [8] досліджували професійну етику в роботі бухгалтера та аудитора. Н. Миславська [9] розкрила психологічні аспекти в професійній діяльності бухгалтера.

Однак і досі питання залежності ступеня довіри до даних бухгалтерського обліку від етичної поведінки та професійних здібностей бухгалтера залишається не повністю розкритим.

Метою статті є обґрунтування значущості дотримання бухгалтерами основних етичних

принципів поведінки для відновлення довіри користувачів до даних обліку і звітності, виявлення причин порушення бухгалтерами кодексу етики та окреслення основних напрямків діяльності професійного співтовариства, держави і самих бухгалтерів задля усунення виявлених проблем.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи як аналіз і синтез, абстрагування, систематизація, логічне узагальнення.

Виклад основних результатів дослідження. У професійному співтоваристві широко обговорюються перспективи розвитку професії бухгалтера, фахівці відчують зниження затребуваності результатів їх діяльності. Акцентуючи увагу на стрімкому розвитку цифрової економіки і, як наслідок, автоматизації обліку, дослідники ведуть дискусії щодо визнання бухгалтерської професії як вимираючої. Огляд думок про долю бухгалтерів, висловлюваних фахівцями-практиками, представниками фінансових відомств і академічної спільнотою представлений в статті М.Л. Пятова [10], який приходить до неминучого висновку, що майбутнє професії визначається сучасними тенденціями розвитку інформаційних технологій в бізнесі. Розмірковуючи про перспективи бухгалтерської професії в світі нестабільної економіки, О.Д. Михасик та М.І. Кітченко зазначають, що для виживання необхідно бути відкритими для змін, створених великими обсягами даних, хмарними, мобільними і соціальними платформами, і бути готовими до викликів, які висуваються кіберзлочинністю, цифровим наданням послуг і штучним інтелектом [11].

Таким чином, незважаючи на стрімку автоматизацію облікових процесів і невтішні прогнози щодо перспектив розвитку професійної діяльності, роботи не замінять бухгалтерів.

Розвиток цифрової економіки не є єдиною причиною формування в суспільстві думки про можливість відмови від професії бухгалтера. Важливу роль в цьому процесі відіграє падіння довіри користувачів до даних обліку і звітності, а також до підтвердження їх надійності аудиторами. Згідно «Теорії натхненної довіри» (*Theory of Inspired Confidence*), сформульованої Теодором Лімпергом (*Théodore Limperg*) ще в 1926 р, функція бухгалтерів і аудиторів «ґрунтується на довірі суспільства до

ефективності аудиту і судження бухгалтера» [12]. Відповідно, довіра є умовою існування професії. Без довіри до результатів виконаних бухгалтерами та аудиторомі робіт вони стають непотрібними, як і сама професія.

Сучасний етап розвитку професійної діяльності бухгалтерів якраз і характеризується «кризою довіри» до їх професії, пов'язаної, перш за все, з порушеннями фахівцями етичних норм і зневагою до професійних цінностей. Але ефективний розвиток економіки неможливий без забезпечення користувачів достовірними даними про фінансово-господарську діяльність економічних суб'єктів. Отже, відмовитися від обліку неможливо, а в умовах невизначеності в обліку не можна відмовитися від людини, здатної формувати професійне судження.

Для вирішення описаної проблеми професійному співтовариству слід докладати зусиль з відновлення довіри до професії в цілому. Необхідно переконати користувачів, що переважна більшість бухгалтерів діють етично і виконують свої обов'язки чесно і добросовісно, що гарантує надійність наданих показників. Проте, справжня проблема в Україні полягає не стільки у відновленні довіри, скільки в забезпеченні дотримання бухгалтерами етичних норм і цінностей на практиці.

Специфіка бухгалтерської професії полягає в роботі в умовах зіткнення і навіть конфлікту інтересів різних груп користувачів даних обліку і звітності (це, перш за все, роботодавець або клієнт бухгалтера, власник, контрагенти економічного суб'єкта, в якому ведеться облік, контролюючі органи, широка громадськість), в протиріччя з якими іноді вступають і інтереси самого бухгалтера як особистості та професіонала. В таких умовах дуже важко дотримуватися незалежності професійних суджень і діяти об'єктивно. А саме цього і чекає від бухгалтера користувач, який надає професіоналу свою довіру і доручає йому, тим самим, функцію підготовки та надання достовірної інформації про фінансово-господарську діяльність економічних суб'єктів.

Поглиблюють проблеми самі користувачі професійних послуг, які намагаються вплинути на бухгалтера, задовольняючи свої інтереси на шкоду іншим суб'єктам. Таким чином, бухгалтер повсюдно стикається з етичними проблемами, що складаються у виборі між різними діями і лініями поведінки, коли правильний вибір неочевидний. Так як бухгалтери, це, перш за все, люди з індивідуально сформованими моральними цінностями, не можна ручатися, що кожен з них в проблемній ситуації поведе себе етично, не обмеживши при цьому будь-які інтереси. Але допускати цього не можна, так як, за словами А.А. Шапошнікова, «лукава, читай брехлива, цифра може завдати шкоди не менше, ніж невірний діагноз або фальшиві ліки. До того ж, як показує досвід, лукава цифра, як правило, приховує злочинство, брехню, обман»[1].

Сьогодні питання етичного регулювання поведінки бухгалтерів стають ще більш актуальними, тому що в найближчій перспективі затребуваним

буде той бухгалтер, який в умовах невизначеності вміє не тільки формувати професійне судження щодо оцінки фактів господарського життя, але й обґрунтовувати управлінські рішення з приводу майбутніх подій, прогнозуючи податкові наслідки, вплив на фінансові результати і фінансовий стан економічного суб'єкта, вести облік за принципами бюджетування, виявляючи відхилення від запланованих показників, їх причини [3].

Отже, можна стверджувати, що регулювання правил професійної поведінки бухгалтерів є об'єктивно необхідним. На думку І. Когут «навіть найкращі облікові стандарти не гарантують відповідної якості фінансової звітності, якщо особи, відповідальні за їх укладання, крім ознайомлення з нормами права, що регулюють здійснення бухгалтерського обліку, не будуть застосовувати етичні засади і дбати про їх дотримання» [2].

Дотримання норм професійної етики є невід'ємною умовою формування професійного судження бухгалтера. М.Л. Пятов, відзначає, що «ідея професійного судження в бухгалтерському обліку безпосередньо пов'язана з ідеями професійної етики бухгалтера» [10]. Ю.О. Романченко стверджує, що гарантією забезпечення об'єктивності, незалежності та професіоналізму при винесенні судження є дотримання фахівцем вимог професійної етики [4]. Необхідність регламентації правил професійної поведінки бухгалтерів привела до розробки кодексу етики, тобто збірки таких правил. Морально-етичні кодекси в тій чи іншій формі існували в різні часи і в різних частинах світу.

Сьогодні на міжнародному рівні загальноприйнятим є Кодекс етики професійних бухгалтерів Міжнародної федерації бухгалтерів, перша редакція якого була опублікована в 1996 р. У подальшому, в зв'язку зі змінами, що відбувалися у світовій економіці, і розвитком професії бухгалтера, в даний документ неодноразово вносилися зміни, які посилюють вимоги незалежності. Кодекс етики Міжнародної федерації бухгалтерів є сукупністю етичних вимог і правил, що пред'являються до професійних бухгалтерів у всьому світі.

Впровадженням стандартів професійної етики бухгалтерів в різних країнах займаються національні професійні бухгалтерські об'єднання, які зобов'язані розробити національний кодекс етики, який не суперечить міжнародним документам, але при цьому адаптований під специфіку власного економічного укладу, історичні особливості та традиції країни, що конкретизує етичні правила поведінки в різних ситуаціях.

У свою чергу, в професійних бухгалтерських компаніях, а також бухгалтеріях організацій різних сфер діяльності повинні розроблятися більш докладні внутрішні кодекси професійної етики, що передбачають типові для конкретної організації норми етичної поведінки.

Незалежно від рівня документа, що регулює правила професійної поведінки бухгалтерів, основні етичні принципи єдині: чесність, об'єктивність,

професійна компетентність і належна ретельність, конфіденційність, професійна поведінка. У кодексі узагальнюються можливі загрози порушення етичних принципів, з якими можуть зіткнутися бухгалтери: загрози особистої зацікавленості, самоконтролю, заступництва, близького знайомства, шантажу. Таким чином, даний документ регламентує, як повинен вести себе бухгалтер, з якими проблемами він може зіткнутися, як поступати при виникненні етичних конфліктів – тим самим описується концептуальна модель поведінки бухгалтера.

Проте, фактично встановлені правила порушуються значною частиною фахівців, що призводить до дискредитації професії в цілому. Те, що етичні принципи не є визначальними в професійній поведінці бухгалтера, доводять не тільки дослідження таких науковців як С.Л. Безручук [3], З.В. Мокринська [5], Н.А. Миславська [9], але і сама буденність.

Проблему недотримання етичних принципів можна охарактеризувати з двох сторін: з позиції світового масштабу і на національному рівні.

В сучасних економічних умовах, що характеризуються появою нових фінансових технологій, викликаних фінансовими кризами і необхідністю підвищення ділової активності бізнесу, відбувається заломлення етичних норм [11]. В такому випадку висококваліфіковані бухгалтери формують професійне судження щодо методів обліку нових операцій (наприклад, похідних фінансових інструментів) в рамках креативного обліку, не порушують професійних і технічних стандартів і формально дотримуються кодексу етики, але фактично в багатьох випадках відбувається завуальована фальсифікація звітності з метою поліпшення фінансових показників. Це доводять міркування про сутність креативного обліку З.В. Мокринської [5].

Таким чином, дії бухгалтера в рамках креативного обліку породжують високу загрозу заступництва, так як вироблення методів обліку проводиться виходячи з інтересів економічного суб'єкта, а не широкого кола користувачів даних звітності.

Подібні ситуації не можна ототожнювати з усвідомленим порушенням бухгалтерами правил кодексу етики, їх слід розглядати як особливу категорію проблем світового масштабу, пов'язаних з умовами, що змінюють ведення бізнесу, пристосуванням до них обліку. В той же час з негативними проявами креативного обліку, на думку К. Флоріна, неможливо боротися шляхом вдосконалення нормативної бази обліку та встановлення суворих правил відображення кожного факту господарської діяльності. Заходи захисту інформації від небажаних для користувачів спотворень слід шукати швидше в сфері професійної етики, ніж в області посилення нормативних приписів [6].

В українському масштабі недотримання етичних принципів має в більшості випадків інші корені і причини. Перелічимо основні з них:

– бухгалтери не знають про існування кодексу етики, або не знайомі з його змістом. Такі фахівці, швидше за все, не усвідомлюють весь набір принципів і правил, необхідних для дотримання, не займаються систематичним виявленням загроз порушення етичних принципів, не мають в арсеналі комплексу запобіжних заходів. Очевидно, що багато дій вони роблять інтуїтивно, що, однак, не гарантує етичної поведінки в усіх ситуаціях професійної діяльності;

– за умови знання вимог кодексу етики у бухгалтерів відсутнє усвідомлене бажання дотримуватися основних етичних принципів у своїй професійній діяльності. Навіть молодий бухгалтер, котрий засвоїв принципи етики і націлений на неухильне їх виконання, зіткнувшись з реальністю, тиском з боку, перш за все, роботодавця, і, розуміючи згодом, що його оточує неетична поведінка колег, може опустити руки. У зв'язку з цим багато фахівців втрачають сенс боротися з порушеннями основних етичних принципів;

– частина вимог кодексу етики практично нереальна з точки зору їх виконання в умовах української дійсності. В порушенні положень кодексу етики в більшості випадків зацікавлені самі користувачі професійних послуг чи роботодавці. І тоді етична поведінка бухгалтера просто не затребувана. На превеликий жаль, доводиться усвідомлювати, що «принциповий» бухгалтер в Україні – це фактично безробітний бухгалтер.

Українська дійсність характеризується протиріччями в різних сферах життя. Моральні цінності, сформовані українським суспільством, часто виявляються в реальному розгляді антицінностями. Наприклад, більшість керівників і власників господарюючих суб'єктів в якості мірила професійної компетентності бухгалтерів розглядають їх здатність мінімізувати базу оподаткування і суму сплачуваних податків, в тому числі незаконними способами. Таким чином, потенційні роботодавці і клієнти пред'являють до бухгалтерів вимоги, виконання яких спочатку суперечать принципам професійної етики [7].

Хочеться відзначити, що якби більшість бухгалтерів, всупереч вимогам користувачів їхніх послуг, керувалися своєю совістю і дотримувалися етичних принципів, то роботодавці та клієнти були б з часом змушені змінити своє ставлення до професії. На практиці ж запити на неетичну поведінку протягом багатьох останніх років знаходять у бухгалтерів відгук, у зв'язку з чим втрачається їх справжня соціальна роль, яка полягає в підвищенні добробуту суспільства.

На думку А.А. Шапошнікова, «справжня дійсність свідчить про те, що у підприємців України інші цінності, їх капітали або направляються в офшори, або направляються на особисте споживання, і при цьому бухгалтер і аудитор в реалізації схем відтоку капіталів грають ключові ролі» [1].

Таким чином, саме українська дійсність, яка характеризується низькоетичним характером устрою

соціально-економічної системи, призводить до того, що бухгалтер, вивчивши кодекс етики і розуміючи необхідність його застосування, на практиці не може або не бажає дотримуватися його норм.

Наведемо основні напрямки вирішення проблеми недотримання кодексу етики для бухгалтерів в Україні.

Причиною «етичної неосвіченості» можна вважати прогалини в освітніх програмах; недостатня увага, що приділяється питанням етики в рамках професійного навчання бухгалтерів. Вивчення кодексу етики має здійснюватися в освітньому процесі поряд зі спеціальними обліковими дисциплінами, починаючи з набуття середньої професійної освіти, у вищих навчальних закладах, продовжуючи в додатковій системі освіти та атестації бухгалтерів, а також в рамках підвищення кваліфікації. У процесі навчання бухгалтерів необхідно вирішувати і виховувати професійні цінності, виробляти навички формування моделі професійної поведінки.

Практика показує, що більшість українських бухгалтерів вперше знайомляться з кодексом професійної етики на ступенях післявузівської професійної освіти – на етапі атестації професійних бухгалтерів, так як вивчення норм кодексу етики необхідне при підготовці до здачі іспитів на отримання атестата професійного бухгалтера. До атестації допускаються претенденти, які напрацювали певний практичний досвід, а дотримання правил етичної поведінки не приймається до уваги, а бо лише на рівні інтуїції.

І.В. Замула та О.Я. Левківська зауважують, що спроба виростити професійні етичні цінності на етапі попередньої кваліфікації підготовки фахівців проблематична, так як в людині вже визначилися його основні морально-етичні якості і процес виховання дорослої людини завжди дуже складний [8]. Починати потрібно набагато раніше, в період навчання студентів і професійного становлення молодих фахівців.

При цьому слід зазначити, що теоретичне знайомство з положеннями кодексу не досягне бажаного результату. Необхідно аналізувати і демонструвати моделі етичної і неетичної поведінки бухгалтерів, шляхи вирішення етичних конфліктів на численних практичних прикладах і ситуаціях. Важливо, щоб кожен студент приміряв на себе різні ролі (як бухгалтера, так і роботодавця, клієнта, користувача звітності), що дозволить не тільки зрозуміти, а й відчути значимість норм професійної етики і реальні проблеми їх дотримання на практиці. Це буде сприяти підготовці фахівців, здатних не тільки технічно вести бухгалтерський облік, але й працювати при цьому добросовісно і чесно, з належним рівнем професійної компетентності та ретельності, що призведе до зміцнення іміджу професії бухгалтера в суспільстві.

Специфіка українських проблем, пов'язаних з порушенням бухгалтерами кодексу етики, змушує замислитися над тим, що не меншу увагу необхідно

приділяти моральному вихованню фахівців інших сфер економічної діяльності, щоб користувачі бухгалтерських послуг самі демонстрували і цінували етичну поведінку в бізнесі. Тільки комплексний підхід, що реалізується в зміні ціннісних установок і лійній поведінки не тільки самих бухгалтерів, а й їх роботодавців і клієнтів, призведе до позитивного результату.

В рамках створення реальних умов для дотримання кодексу етики професійних бухгалтерів в Україні слід проводити роботу по вдосконаленню його змісту, перш за все, в плані адаптації тексту до української термінології і практики бухгалтерського обліку. На думку Н.А. Миславської, «кодекс не є данина моді, він є гарантом і інструментом самозбереження професійної ідентичності, а тому заслуговує пильного вивчення, переосмислення, вдосконалення окремих положень і повсюдного впровадження в практику» [9].

Важливим напрямком в рамках роботи щодо практичного застосування положень кодексу етики є їх конкретизація шляхом розробки внутрішніх корпоративних кодексів етики в кожній професійній організації та бухгалтерській службі. Справа в тому, що конкретні методика і критерії оцінки значущості загроз порушення основних етичних принципів в міжнародному або національному кодексі відсутні. Найчастіше така оцінка проводиться інтуїтивно, коли фахівцем вже напрацьований досвід, і він стикався з різними наслідками тих чи інших обставин, визнаних загрозами.

Початківцям бухгалтерам оцінити значимість виникаючих загроз вкрай складно. Тому необхідно регламентувати внутрішні правила професійної поведінки, які деталізують базові етичні правила і норми з урахуванням специфіки виконуваних бухгалтером робіт або послуг, що надаються; запитів керівництва; кола клієнтів тощо. Внутрішні правила поведінки в конкретних професійних організаціях або бухгалтеріях повинні передбачати для своїх співробітників максимально можливу кількість варіантів поведінки, керівництва до дії, прикладів. Саме це суттєво підвищить їх практичну значущість. Для того щоб застосування кодексу етики було більш реальним на практиці, а у самих бухгалтерів з'явилася зацікавленість в етичній поведінці, в країні повинні існувати умови, при яких суспільство, користувачі бухгалтерських послуг не будуть чинити перешкод для дотримання кодексу етики, а, навпаки, продемонструють підтримку етичної поведінки фахівців. Етична поведінка має бути затребуваною суспільством і заохочуватися ним же (наприклад, у вигляді надання довіри при виборі на ринку праці і послуг), тоді як порушення кодексу етики має заслуговувати осуду (а не схвалення і провокування). Якраз такої реакції в українському суспільстві не вистачає. В даному випадку проблема глибока, вона лежить у формуванні загальних морально-етичних цінностей українців.

Дотриманню бухгалтерами кодексу етики повинна також сприяти розробка дієвої системи санкцій за

порушення його принципів. До тих пір, поки не буде чітких установок щодо того, які санкції будуть накладатися за певні порушення положень кодексу, представники професійного співтовариства будуть допускати порушення, сподіваючись на безкарність.

При цьому слід пам'ятати, що порушення основних етичних принципів може бути пов'язане з виникненням інших видів відповідальності: кримінальної, адміністративної, матеріальної та спричинити застосування санкцій відповідно до Трудового кодексу України, Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Дані види санкцій включають різні групи заходів – від розірвання трудового договору з бухгалтером з ініціативи роботодавця і накладення адміністративного штрафу до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення волі. Встановлення санкцій саме по собі не сприятиме дотриманню принципів кодексу етики, оскільки відсутня необхідна складова дієвої системи покарань щодо виявлення порушень. На сьогодні механізм виявлення, відстеження і повідомлення інформації про неетичну поведінку бухгалтерів не налагоджений. Як наслідок, кількість випадків застосування заходів покарання, передбачених законодавством, незначна.

Робота з виявлення та розслідування етичних порушень повинна здійснюватися як відповідними державними контролюючими органами, так і всередині бухгалтерських компаній і бухгалтерських служб повинні призначатися особи, відповідальні за контроль дотримання кодексу етики. Крім того, самих бухгалтерів слід зобов'язувати повідомляти про відомі їм факти порушення професійних етичних правил поведінки шляхом закріплення цього обов'язку в кодексі етики або внутрішніх корпоративних правилах поведінки.

Фіксування фактів недотримання кодексу етики буде можливим, якщо бухгалтер буде чітко розуміти, куди або кому він повинен повідомити про відомий факт, а також, якщо у фахівця буде впевненість в тому, що порушення розслідують і винний понесе покарання.

Описані в роботі шляхи вирішення проблем не приведуть до їх повного усунення в нашій країні, поки не буде здійснюватися комплексна робота по забезпеченню дотримання норм кодексу етики – з боку професійної спільноти, з боку держави, і, що не менш важливо – внутрішня, особистісна робота самого бухгалтера. Крім того, більшість зусиль буде безплідною до тих пір, поки користувачі професійних послуг бухгалтера, – перш за все, роботодавці та клієнти, а також громадськість в цілому, не почнуть пред'являти реальні вимоги до етичної поведінки фахівців.

Тільки спільними діями усіх зацікавлених сторін можна з часом відновити впевненість у чесності, об'єктивності і компетентності бухгалтерів і тим самим підвищити довіру до інституту бухгалтерського обліку в цілому, довівши, що

міжнародний герб бухгалтерів абсолютно справедливо містить девіз, що відображає сутність професії: «Science – Conscience – Indépendance!», що означає «Наука – Совість – Незалежність!».

Висновки. Професія бухгалтера – одна знайважливіших у процесі організації фінансово-господарської діяльності, без якої не може обійтися жодне підприємство, установа чи організація. Етика і професіоналізм – основа професії бухгалтера. Міцні моральні цінності – ось що лежить в основі кваліфікації бухгалтера дає професіоналам чітку мораль для щоденного прийняття ділових рішень. Професійна етика є необхідною складовою діяльності кожного спеціаліста. Дотримання етичних норму професійній діяльності – необхідна умова успіху реалізації людини в обраній професії.

Як свідчать результати дослідження, забезпечення дотримання бухгалтерами основних етичних принципів сприятиме:

- формуванню професійних цінностей і освоєнню концептуальної моделі поведінки бухгалтера на всіх рівнях навчання (середня професійна, вища, додаткова освіта, підвищення кваліфікації);
- впровадженню національного кодексу етики професійних бухгалтерів шляхом його адаптації до української практики, внутрішніх кодексів етики професійних організацій або бухгалтерських служб;
- створенню механізму виявлення неетичної поведінки бухгалтерів і впровадженню дієвої системи санкцій за порушення кодексу етики.

Виявлено, що для реалізації даних заходів на практиці необхідне вироблення єдиної політики професійного співтовариства і держави, спрямованої на стимулювання зацікавленості в етичній поведінці як у самих фахівців у сфері обліку, так і у користувачів результатів їх професійної діяльності.

4 Список використаних джерел

1. Шапошников А. А. Этические координаты профессии бухгалтера и аудитора. *Идеи и идеалы*. 2016. Т. 1. № 3. С. 49-62.
2. Kogut I. Etyka w rachunkowości a jakość sprawozdań finansowych. *Prace naukowe uniwersytetu ekonomicznego we Wrocławiu*. 2014. № 329. pp. 161–170. <https://doi.org/10.15611/pn.2014.329.17>
3. Безручук С. Л. Якість фінансової звітності через призму професійної етики бухгалтера. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки*. 2017. № 4. С. 3-8.
4. Романченко Ю. О., Єрмолаєва М. В. Етичні аспекти професійної діяльності бухгалтера. *Економічний форум*. 2019. № 4. С. 237-241.
5. Мокринська З. В. Творчий підхід у бухгалтерському обліку чи проблеми етики бухгалтера. *Агросвіт*. 2015. № 6. С. 31-35.
6. Florin C. Creative Accounting Through the Policies and Accounting Options. *Economics Science Series*. 2012 pp. 180-184.

7. Лугова О. І., Єременко А. В., Кириченко І. О., Косовська Ю. С. Професійна етика в роботі бухгалтера. *Modern economics*. 2019. № 13. С. 154-160.

8. Замула І. В., Левківська О. Я. Професійна етика бухгалтера та аудитора. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2015. Вип. 1. С. 156-165.

9. Миславська Н. А. Психологічні аспекти в професійній діяльності бухгалтера. *Аудитор*. 2016. Т. 2. № 6. С. 50-56.

10. Пятів М. Л. Айеша Ханна: Нужно ли бухгалтерам бояться искусственного интеллекта? (12.04.2019). URL: <https://buh.ru/articles/documents/87237/>

11. Михасик О. Д., Кітченко М. І. Професія бухгалтера в Україні: сучасні виклики та перспективи. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2017. Вип. 12. С. 36-40.

12. Мюллер Г. Учет: международная перспектива: (пер. с англ.); 2-е изд., стереотип. 1996. Москва: *Финансы и статистика*, 136 с.

4 References

1. Shaposhnikov, A. A. (2016). Eticheskie koordinaty professii buhgaltera i auditora [Ethical coordinates of the profession of accountant and auditor]. *Idey i idealy*. (3(1)), 49-62.

2. Kogut, I. (2014). Etyka w rachunkowości a jakość sprawozdań finansowych [Ethics in accounting and the quality of financial statements]. *Research papers of Wrocław university of economics*, (329), 161-170. DOI <https://doi.org/10.15611/pn.2014.329.17>

3. Bezruchuk, S. L. (2017). Jakistj finansovoji zvitnosti cherez pryzmu profesijnosti etyky bukhghaltera [The quality of financial reporting through the prism of the professional ethics of an accountant]. *Visnyk Zhytomyrs'kogo derzhavnogo tekhnologichnogho universytetu. Ekonomichni nauky*, (4), 3-8.

4. Romanchenko, Ju. O., Jermolajeva, M. V. (2019). Etychni aspekty profesijnosti dijalnosti bukhghaltera [Ethical aspects of an accountant's professional activity]. *Ekonomichnyj forum*, (4), 237-241.

5. Mokrynsjka, Z. V. (2015). Tvorchyj pidkhid u bukhghalters'komu obliku chy problemy etyky bukhghaltera [Creative approach in accounting or problems of ethics of the accountant]. *Aghrosvit*, (6), 31-35.

6. Florin, C. (2012). Creative Accounting Through the Policies and Accounting Options. *Economics Science Series*, 180-184.

7. Lughova, O. I., Jeremenko, A. V., Kyrychenko, I. O., Kosovs'jka, Ju. S. (2019). Profesijna etyka v roboti bukhghaltera [Professional ethics in the work of an accountant]. *Modern economics*. (13), 154-160.

8. Zamula, I. V., Levkivs'jka, O. Ja. (2015). Profesijna etyka bukhghaltera ta audytora [Professional ethics of an accountant and auditor]. *Problemy teoriji ta metodologhiji bukhghalters'kogho obliku, kontrolju i analizu*, (1), 156-165.

9. Myslavs'jka, N. A. (2016). Psykhologhichni aspekty v profesijnij dijalnosti bukhghaltera [Psychological aspects in the professional activity of an accountant]. *Audytor*, (2(6)), 50-56.

10. Pyatov, M. L. (12.04.2019). Ayesha Hanna: Nuzhno li buhgalteram boyatsya iskusstvennogo intellekta? [Ayesha Hanna: Do accountants need to be afraid of artificial intelligence?]. Retrieved from <https://buh.ru/articles/documents/87237/>

11. Mykhasyk, O. D., Kitchenko, M. I. (2017). Profesija bukhghaltera v Ukrajinі: suchasni vyklyky ta perspektyvy [The profession of accountant in Ukraine: current challenges and prospects]. *Profesijna osvita: problemy i perspektyvy*, (12), 36-40.

12. Myuller, G. (1996). Uchet: mezhdunarodnaya perspektiva [Accounting: an international perspective] (Trans. from the English. Vol. 2). Moskva: *Finansy i statistika*.